

DEDE ŞEYH HASANLAR İLE AŞİRET ŞEYH HASANLAR

Veli SALTİK*

Özet

Doğu Anadolu’da Malatya, Tunceli, Erzincan, Sivas, Gümüşhane, Erzurum, Bingöl ve Muş illerinde yaşayan ve “Şeyh Hasanlılar” olarak bilinen bir topluluk var. Bu topluluk iki ana koldan gelmektedirler. Halk bunları tek kökten gelen bir topluluk sanmaktadır. Bu topluluğun bir kolu Ehlibeyt’ten gelmektedir. Yani Hz. Muhammed’in kızı Fatima ile Hz. Ali’nin evliliğinden doğan İmam Hüseyin’in Kerbela katliamında hayatta kalan oğlu Zeynel Abidin’in soyundan gelmektedirler. Bu koldan gelenlere “Dede Şeyh Hasanlılar” denir. Bunlar Alevi inanç önderleridir ve geniş bir talip topluluğuna inanç önderliği yaparlar. Bu kolun Anadolu’ya gelen ilk önderleri Şeyh Hasan ve Şeyh Ahmet kardeşlerdir. İkinci kol Şeyh Hasanlılar, esasen Moğol kökenli olup, yaşadıkları bölgelerde hâkim olan kültürün etkisinde kalarak kimi yerde Kürtçe, kimi yerde Zazaca, kimi yerde Türkçe konuşmaktadırlar. Bunlara da “Aşiret Şeyh Hasanlılar” denir. Aşiret Şeyh Hasanlıların sayıları bugün iki yüz bini bulmaktadır. İşte bu yazımızda, iki koldan (iki ayrı kökten) gelen Şeyh Hasanlıları ele alıp, yanlış algının ve yanlış bilginin ortadan kalkmasına katkı sağlamaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Hasan, Şeyh Ahmet, Hoca Ahmet Yesevi, Ehlibeyt, Şeyh Hasan aşiretleri

SENIOR DERVISH HASAN AND TRIBAL SHEIKH HASAN

Abstract

There’s a community known as “Sheikh Hasanlılar” living in the Eastern Anatolia part of Turkey in the cities Malatya, Tunceli, Erzincan, Sivas, Gümüşhane, Erzurum, Bingöl and Muş. People think that this community is from the single root but has come from two main branches. One of this branch of the community is from the Ehlibeyt. That means after the massacre of Imam Hüseyin in Kerbela they came to get him from the descendants of the surviving son, Zeynel Abidin who is the son of Fatima (daughter of Prophet Muhammad) and Prophet Ali. The community who is from this branch is called “Dede (Grandpa) Sheikh Hasanlılar”. They are the Alevi faithleaders and they faith to the leadership of a widespread community. The first leaders of the arm who came to Anatolia are Sheikh Hasan and Sheika Ahmed brothers. The second arm of Sheikh Hasanlılar are essentially Mongolian in origin and they speak different languages. Being under the influence of the dominant culture in some places they speak Kurdish, in some places Zaza and some places Turkish. They are called “The Tribes of Sheikh Hasanlılar”. Today the number of the Tribal Sheikh Hasanlılar are two hundred thousand. Here in this article we examine Sheikh Hasanlılar who come

* Araştırmacı –Yazar, Ankara/Türkiye, velisaltik1949@mynet.com

from the two branches (two different roots) and we try to contribute to the elimination of incorrect perception and information about them.

Keywords: Sheikh Hasan, Sheikh Ahmet, Hodja Ahmet Yesevi, Ehlibeyt, the tribes of Sheikh Hasan

Giriş

Doğu Anadolu’da Malatya, Tunceli, Erzincan, Sivas, Gümüşhane, Erzurum, Bingöl ve Muş illerinde yaşayan ve “Şeyh Hasanlılar” olarak bilinen önemli bir topluluk var. Bu topluluk arasında Zazaca, Kürtçe ve Türkçe konuşanlar var. Çoğu yerde halk bu topluluğu aynı kökten gelen bir topluluk olarak bilmektedir. Ancak bu doğru değil.

Şeyh Hasanlılar topluluğu iki ana koldan gelmektedirler.

Birinci koldan gelen “Şeyh Hasanlılar” Ehlibeyt’ten gelmektedirler. (Ehlibeyt; Arapça da hane halkı demektir. Hz. Muhammet, Medine mescidinde kızı Fatima’yı, damadı Ali’yi, torunları Hasan ve Hüseyin’i kollarının arasına alarak; “bunlar benim ehlibeytimdir” yani hane halkımdır demişti).

Dede Şeyh Hasanlılar da Peygamberin kızı Fatima ile Peygamberin amcası oğlu Hz. Ali’nin evliliğinden doğan İmam Hüseyin’in soyundan gelmektedirler. Hz. Muhammet’in torunları 680 yılında Kerbela’da Emeviler tarafından katledilirken, İmam Hüseyin’in oğlu Zeybel Abidin ağır hasta olduğu için svaşamamış ve hayatta kalmıştı. Zeynel Abidin’in soyundan gelenlere “Seyyit” denir.

İşte “Dede Şeyh Hasanlılar” da bu Seyyitlerden gelmektedirler.

Bunlar Alevi İnanç önderleridir ve geniş bir Talip topluluğuna inanç önderliği yaparlar.

İkinci kol Şeyh Hasanlılar, esasen Moğol kökenli olup, yaşadıkları bölgelerde hâkim olan kültürün etkisinde kalarak zamanla Zazalaşmışlar ki takriben bugün sayıları iki yüz bini bulmaktadırlar. Bunlara da “Aşiret Şeyh Hasanlılar” denir.

Bu yazımızda, iki koldan (iki ayrı kökten) gelen “Şeyh Hasanlılar”ı ele alıp, yanlış algının ve yanlış bilginin ortadan kalkmasına katkı sağlamaya çalışacağız.

Şeyh Hasanlar iki ana gruba ayrılırlar.

- 1-Ehlibeyt’ten gelen Dede Şeyh Hasanlar;
- 2-Moğol kökenli olan Aşiret Şeyh Hasanlar.

1-Ehlibeyt Kökenli (Dede) Şeyh Hasanlar (Şeyh Ahmet Dede Ocağı)

Şeyh Ahmet Dede, Horasan erenlerinden olup, Elazığ'ın Baskil İlçesi Şeyh Hasan köyünde yatmaktadır. Şeyh Ahmet'in mezarı bu köydeki Garipler Mezarlığı'ndadır. Dikdörtgen şeklinde bulunan türbesinin giriş kapısının üzerindeki mermer yazıtta:

“Pir-i Piran, Serçeşmey-i Mürşidan Hoca Ahmet Yesevi D.1103-Ö.1163” yazılmaktadır.

“Hz.Ali oğlu Celal Abbas neslinden Hoca Ahmet Yesevi, D.1103-Ö.1166” yazısı bulunmaktadır.

Bu yazı daha sonra yazılmıştır ve de yanlış bilgidir. Çünkü; Ahmet Yesevi, Celal Ali Abbas soyundan değil, Muhammet Hanefi soyundan gelmektedir. Üstelik mezar taşındaki doğum ve ölüm tarihleri Türkmenistan/Yesi'de ki Hoca Ahmet Yesevi'nin doğum ve ölüm tarihleridir.

Şeyh Hasan soyundan gelen araştırmacı yazar İsmail Onarlı, şunları aktarmaktadır:

“Şeyh Hasan Dede, söylencelere göre Türkistan'ın Yesi kenti yakınındaki Üç Kurgan kasabasında doğmuş. Oğuzların Bayat boyunun “On Er Oymağı”ndandır.

Şeyh Hasan dünyaya geldiğinde dedesi Bahşi Han, oymak beyidir. Bahşi Han, oğlu Ahmet'i, Ali soyundan İmam Musa Kâzım'ın oğlu Abbas'ın kız torunu Vedduha ile evlendirir. Bu evlilikten Şeyh Hasan ve kardeşi Şeyh Ahmet doğarlar.

Şeyh Hasan'ın babası Ahmet, bir Seyyide ile evlendiği için, kendisini tasavvufa ve Alevi öğretisine verir. Bu vesile ile “Şeyh” unvanını alır. Seyyitlerden İlmi Ledun konusunda feyz ve el alır. İsmaili örgütlenmelerinde bulunur. Sufilik mahlası olarak “Verani” mahlasını alır (Verani: Dinine bağlı olan, doğru yoldan ayrılmayan, haram yemeyen anlamına gelir).

Şeyh Ahmet Verani, oğulları 10-12 yaşlarına gelince Hoca Ahmet Yesevi'nin okuluna verir. Şeyh Hasan ve Şeyh Ahmet, Hoca Ahmet Yesevi'den dersler alarak, onun halifeleri arasına girerler.

Hoca Ahmet Yesevi bir gün Şeyh Hasan'a der ki:

“Sen bir er değil, on er gücündesin. Bundan böyle senin adın Şeyh Hasan Oner olsun ve böyle biline, böyle çağrıla”.

Bahşi Han'ın vefatından sonra beylikten feragat eden Şeyh Ahmet Verani'nin yerine oymak beyi Şeyh Hasan Oner olur. Dinî işleri de (Dedelik) kardeşi Şeyh Ahmet Dede yüklenir.

Şeyh Hasan ve Kardeşi Şeyh Ahmet Dede, Pirleri Hoca Ahmet Yesevi'den icazet alarak, 40 kalenderi dervişî ile Anadolu'ya gelirler.

...

Şeyh Hasan Oner, Nizari İsmaililer'ce özel olarak görevlendirilmiş olabilir.

Bu kardeşler, Moğol işgalinden sonra Anadolu'ya göç etmiş olabilirler.

Elimizdeki bir belgeye göre, 1186 tarihinde İsfahan kalesinden Şeyh Muhammet bin Abdullah Horasanî'nin yazdığı bir "Yol İzinnamesi" olarak yola çıkarlar. Bu İzinname şöyledir:

"12 İmamın şanlı evlatlarından olan Şeyh Hasan'ın geçtiği bölgelerdeki sultan, vezir, emir, büyük efendiler, İslam kadıları ve onların hadımları; her şehirde ve köyde, zaviye ve tekkelerde; Arabın, Türkün, Acemin, Deyleminin, Kürdün ve Haşimi'nin hasılı devlet erbabı, gelip müracaat edeceklere ilgi gösterip hediyeler ikram ve nimetlerden hissedar edip, koruyarak, bugüne kadar imdada yetişip onları muhafaza etsinler" demektedir.

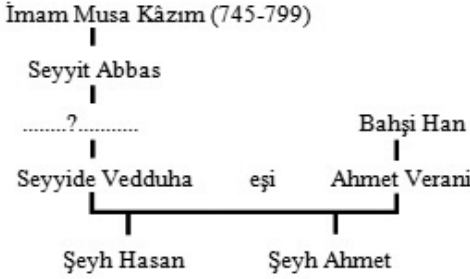
Şeyh Hasan'ın geçtiği güzergâhlarda bu tarihlerde İsmaililerin yüzlerce köy ve kaleleri vardı. Muhtemelen Şeyh Hasan Oner'in Alamut Piri 2. Muhammet (1166-1210) ile ilişkisi vardı ki; böylesine tumturaklı bir "talimatname" İsfahan'da yazılarak eline verilmiştir.

Şeyh Hasan Oner, oymağı ile birlikte Irak üzerinden Halep'e; oradan da Adana-Maraş-Adıyaman-Malatya'daki bugünkü Battal Gazi ilçesine geçip, Fırat'ın doğu kıyısına gelmiş ve Şeyh Hasan köyüne yerleşmiştir. Mukaddes dağındaki Ahron manastırı ile Muşar (Minşar)'a kadar olan bölgeyi işgal etmiştir. Burada "Şeyh Hasan Beyliği" adıyla yarı özerk bir beylik kurmuştur.

Bu bölgeyi seçmesinin nedenlerinden biri de; İ. Zeynel Abidin'in oğlu Seyyit Zeyd'in torunlarından Aliyyul Medeni ve yandaşları, 9.yy.ın ilk yarısında gelip Malatya'ya yerleşmiş olmalarıdır. Aynı soydan gelen Hüseyin Gazi ve Battal Gazi'nin Anadolu'daki faaliyetleri, Malatya Emirliği Bizans-Babek ilişkileri o dönemde önemli yer tutar.

Şeyh Hasan, muhtemelen 1196-1205 yıllarında bölgeye hakim olmuş" (Onarlı, 2001, sayı, 21).

Bize göre Sayın İsmail Onarlı bir takım tarihsel hatalar yapıyor. Bu anlatıma göre Şeyh Hasan'ın soy seçeresi şöyle yürüyor:

1-Kuşaklar arası ortalama 30 yıl olarak kabul edilir. İmam Musa Kâzım'ın doğum tarihi 745 olduğuna göre, onun oğlu Seyyit Abbas, 775 doğumlu olur. Abbas'ın adı bilinmeyen oğlu, 805 doğumlu olur. Onun kızı Seyyide Vedduha da 835 doğumlu olur. Seyyide Vedduha ile Şeyh Ahmet Verani'nin evliliğinden doğan çocukları Şeyh Hasan ve Şeyh Ahmet de 865-870 yıllarında doğmuş olurlar.

Bu durumda 10-12 yaşlarına geldiğinde Hoca Ahmet Yesevi'nin okulunda okumuş olamazlar. Hoca Ahmet Yesevi'nin 1103-1166 yılları arasında yaşadığını biliyoruz. Bu da gösteriyor ki, bu soyağacı doğru değildir. Arada en az 8 kuşak eksiktir.

2-İsmaililer, 7 imamlıdır ve Musahiplik yoktur. Oysa Şeyh Hasan ve kardeşi Şeyh Ahmet Dede, 12 imamlıdır ve Musahiplidirler.

3-Sayın İsmail Onarlı; "Şeyh Hasan Oner ve kardeşi Şeyh Ahmet Dede, Moğol işgalinden sonra Anadolu'ya gelmiş olabilirler" diyor.

Bu mümkün değil. Çünkü; Moğollar, Horasan bölgesini 1220 yılında işgal ettiler. Oysa onlar, yukarıda aktardığımız alıntudan da anlaşıldığı üzere, 1186 yılında İsfahan'da Şeyh Muhammet bin Abdullah Horasani'den "yol izinnamesi" alarak, Irak üzerinden Anadolu'ya geldiler.

4-Önemli bir çelişki de Şeyh Hasan'ın, Oğuzlar'ın Bayat boyundan gelmiş olmasıdır.

Şeyh Hasan anne tarafından bu boydan gelmiş olabilir. Baba tarafından bu boydan gelmiş olsaydı, bir Alevi Ocağı kurucusu olamazdı. Çok iyi biliniyor ki, Alevilikte, özellikle Kızılbaş Aleviliğinde (Bektaşî ocaklarında değişik olduğu için bu ayrımı kullandım), Ali soyundan gelmeyenler, Pir-Dede-Mürşit olamazlar. Pirsiz, Mürşitsiz cem dahi yapılamaz.

Esasen yukarıda aktardığımız İsfahanlı Şeyh Muhammet bin Abdullah Horasani tarafından 1186 yılında Şeyh Hasan Onerli'ye verilen "Yol İzinnamesi"nde ki: "12 İmam ve şanlı evlatlarından Şeyh Hasan'ın geçtiği..." sözleri de bu savımızı doğrulamaktadır.

Şeyh Hasan'ın 12 İmam soyundan gelen bir "Seyyit" olduğu, bu belge ile de kanıtlanmaktadır. İyi biliyoruz ki, 7 İmamlı olan Nizariler, İmam Cafer'in oğlu Musa Kâzım ve ondan sonraki imamları tanımazlar. Bu yol izinamesi İsfahanlı Şeyh Muhammet bin Abdullah Horasani tarafından verildiğine ve "12 İmam ve şanlı evlatlarından.." sözleri de ona ait olduğuna göre, Horasanlı Abdullah oğlu Muhammet, her şeyden önce bir Nizari değildir.

Nizariler'in İsfahan imamı Abdul Melik oğlu Ahmet, İsfahan'ın güneyindeki dağlık alanda bulunan Şahdiz ve Kalincar kalelerini 1100 yılında ele geçirmiş; bunun üzerine Selçuklu sultanı Tapar, büyük bir ordu ile 1107 yılında onun üzerine yürümüştü. Uzun direnişten sonra Nizari İmam Ahmet, Selçuklular tarafından ele geçirilip, öldürülmüştü. İmam Ahmet'in karısı, Selçuklular'ın eline geçmemek için, kale burçlarından atlayarak intihar etmişti. 1107 yılından sonra Nizariler'in İsfahan çevresindeki egemenliğine son verilmişti (Saltık, 2006, 233).

Şeyh Ahmet Dede soyundan gelen ozan Teslim Abdal'ın aşağıdaki dörtlüğü de onun Ahmet Yesevi soyundan değil; Musa Kâzım soyundan geldiğini kanıtlamaktadır.

Şeyh Ahmet adındır, Tahvil-i Tubi mahlasın
Şahı Merdan Musa Kâzım Abbas neslin
Hoca Ahmet Yesevi'nin Rum halifesisin
İn ziyaret eyle Şeyh Ahmet Dede'yi.
Teslim Abdal

Kimi araştırmacılarımız, ille de Arap soyundan gelmemek için; ya da ille de Türk soylu olmak için, gerçekleri yazmaktan kaçınıyorlar.

Şu iyi bilinsin ki Seyyitler; Ali soyundan, dolayısıyla Arap soyundan geliyorlar. Bir bölümü, bundan 1.000 yıl önce Türkleşmişler. Artık Araplıkla kan bağının dışında hiç bir ilişkileri kalmamıştır. "Hem Dedeyim, hem Seyyidim ama Arap soyundan gelmiyorum" demek doğru değil.

Onun içindir ki, bu soydan gelenler, utanmadan, gocunmadan; kimileri de övünmeden bu gerçeği dosdoğru anlatsınlar ve aktarsınlar.

1.Gıyasettin Keyhüsrev, 1192 yılında Selçuklu sultanı oldu. 1196 Yılında sultanlığı Rürknettın Süleyman Şah'a bıraktıktan sonra, Malatya valiliğine atandı. (1.Sultanlık: 1192-1196).

Şeyh Ahmet Dede bu sıralarda (1196-1204) onun kızı Gevher Hatun ile evlendi.

1204 Yılında Rüknettin Süleyman ölünce, tahta oğlu 3.Kılıç Arslan geçti ancak, amcası 1.Gıyasettin Keyhüsrev onu tahttan indirerek kendisi başa geçti. (2.Sultanlık: 1204-1210).

Prof. Dr. Mikâil Bayram'ın verdiği bilgiye göre, Selçuklu sultanı 1.Gıyasettin Keyhüsrev, 1204 yılında ikinci kez Selçuklu tahtına oturunca Şeyh Hasan da bölgedeki bir grup ileri gelenle, taç giyme törenlerine katılmış. (Bayram, 1991).

1.Gıyasettin Keyhüsrev, yeniden Konya tahtına oturunca, oğlu İzzettin'i Malatya valiliğine; Alaattin'i de Tokat valiliğine atadı.

1.Gıyasettin Keyhüsrev'in sultanlığına itiraz eden 1.İzzettin Keykavus (1204-1219) da sultanlığını ilan etti. Ülke ikiye bölündü. 1.Gıyasettin Keyhüsrev, Alaşehir yakınlarında Bizans güçlerine yenik düşerek, hayatını yitirdi (1210).

1.Gıyasettin Keyhüsrev ölünce, Konya'daki devlet erkânı, Malatya valisi olan İzzettin'i tahta oturtmak için Kayseri'ye çağırdılar. Ancak Allaattin haberi alınca isyan ederek ordusu ile Kayseri üzerine yürüdü. Yanına uç beyi olan Danişmendli Zahirettin İli'yi, Erzurum valisi Tuğrul Bey'i ve Kilikya Ermeni kralı Leon'u da almıştı.

Kayseri valisi Celalettin Kayser, usta bir manevra ile Ermeni kralı Leon'u Allaattin'in ittifakından kopardı. Celalalettin Kayser, kıymetli hediyelerle Leon'u gizlice ziyaret edip kardeşler arası bu savaşta taraf olmaması halinde ona 12.000 ölçek zahire vermeyi vaad etti.

Kral Leon savaştan çekildikten sonra gizlice Erzurum valisi Tuğrul Şah'a gidip, onu da ikna ederek ittifaktan kopardı. Tuğrul Şah da ordusunu alıp Erzurum'a döndü. Danişmentli Zahirettin İli de Ulukışla üzerinden Ermeni başkenti Sis'e (Kozan) gitti. Oradan da Halep'e gitti.

Alaattin Keykubat güçsüz kalınca Ankara kalesine çekildi. İzzettin Keykavus, 1212 yılında Ankara kalesini ele geçirip, Alaattin'i tutsak alarak Malatya yakınlarındaki Mişar kalesinde zindana attı.

İzzettin Keykavus çocuksuz ölünce, Konya'daki devlet büyüklerinden Seyfettin Ayaba, Şerafettin Muhammet, Mübarezettin Çavlı, Mübarezettin Behramşah, Zeynettin Başara, Sahip Ebubekir, Şemsettin Hamza toplanarak durumu değerlendirdiler. İzzettin'in erkek evladı olmadığı için Mişar kalesinde zindanda yatan Allaattin'in tahta geçmesine karar verdiler. Ona bu müjdeyi Beylerbeyi Seyfettin Ayaba götürdü. Onu Ankara kalesinde tutuklu alıp Mişar zindanına götüren de Seyfettin Ayaba idi.

Alaattin Keykubat'a Mişar zindanında ablası Gevher Ana ile eniştesi Şeyh Ahmet Dede ve kardeşi Şeyh Hasan Dede bakmışlardı.

Keykubat, Kayseri-Aksaray-Konya yolu ile görkemli bir törenle başkente geldi. İbni Bibi'nin anlattığına göre Oğuz törenlerine göre sağ başta Kayı ve Bayat boy beyleri, sol kolda Bayındır ve Çavuldur boy beyleri olmak üzere Oğuz boy beyleri yer almışlar.

Yine İbni Bibi'ye göre Abbasi halifesi Nasır Lidinillah, taç giyme törenleri için Sultan Alaattin'e hediyeler ile birlikte İslam ulemasından Şeyh Ömer bin Muhammet Sühreverdi'yi göndermiş ve tacı Alaattin'e bu şeyh giydirmiş.

Alaattin, Şeyhi 100.000 dinar gümüş, 50.000 dinar altın ve daha birçok kıymetli hediyelerle yolcu etmiş.

Alaattin Keykubat, 1219 tarihinde Emir Çavlı ile Emir Komnenos'u kuzeyden; Antalya Subaşı Ertokuş'u da sahil yolu ile Kilikya Ermenileri'nin üzerine gönderdi. Çavlı İçel bölgesini ele geçirdi. Alaattin Keykubat, İçel bölgesini Karaman Türkmenleri'ne yurt olarak verdi. Ermeniler, Alaattin'in egemenliğini kabul edip, vergiye bağlandılar.

Alaattin Keykubat, 1221 yılında Antalya Subaşı Ertokuş Bey'in ve babasının komu-tanlarından Esettin Ayaz'ın tavsiyeleri ile Alanya kalesini ele geçirmek üzere sefere çıktı. Alanya kale beyi Kir Vart, ona karşı direnmeyerek teslim oldu. Kızını da Keykubata eş olarak verdi. Kir Vart'ın kızı Mahperi ismini alıp Müslüman oldu. Babasını zehirleyerek tahta geçen 2.Gıyasettin Keyhüsrev bu kadından doğdu.

Alaattin Keykubat, devlet içinde çok güçlenip, kendi başına buyruk davranan eski vezirlerden Seyfettin Ayaba, Zahirettin Basara, Mübarezzettin Behramşah ve Bahattin Kutluğca'yı bir planla tutuklayıp, yakın adamları ile birlikte zindana attı. Onların mallarına el koyup hazineye devretti. Ayaba ve Başara ile birlikte toplam 24 Emir, 6 Haziran 1223 tarihinde asıldılar.

1.Alaattin Keykubat daha sonra doğuya dönerek, komutanı Çavlı Bey'i Adıyaman (Kefersut)bölgesine bir ordu ile gönderirken; diğer komutanı Eseddin Ayaz'ı da Şey Hasan'la birlikte Arapkir, Ağın, Eğin ve Çemişkezek üzerine gönderdi. 1226 Yılında buraları alırken, başarılarından dolayı Şey Hasan'ı bir Ermeni kenti olan Arapkir Subaşılığı'na atadı. Arapkir'i kendisine "ikda" olarak verdi.

Şeyh Hasan'ın soyundan gelen İsmail Onarlı, bir tahmin yürüterek, Şeyh Hasan'ın 1156 yılında Türkmenistan'ın Yesi yakınlarında doğup; 1276 yılında 120 yaşında Arapkir'in Onar köyünde vefat ettiğini yazmaktadır. Şeyh Hasan'ın türbesi de halen bu köydedir.

Şeyh Hasan'ın ölüm tarihi bize pek mantıklı gelmiyor. Ayrıca, 1239-1240 yılları arasında, Adıyaman'dan başlayarak, Kâhta, Doğanşehir, Malatya, Gürün, Sivas, Tokat ve Amasya'yı aldıktan sonra, Konya üzerine yürürken Kırşehir Malya ovasın-

da yenik düşen Büyük Türkmen İsyanı(Baba İshak İsyanı) sürerken, Şeyh Hasan Dede'nin buna seyirci kalması veya Selçuklular'ın safında yer alması düşünülemez.

Yenilgi sonrası Selçuklu sultanı 2.Gıyasettin Keyhüsrev, fellik fellik Alevi Türkmen beylerini ve Seyyitleri ararken, bu kardeşlerin ne yaptıkları konusunda bir bilgi yoktur. Bize göre bu tarihlerde (1239-1240) yaşları 80 ile 90 arasında olan bu kardeşler vefat etmişlerdi.

Şey Hasan, Alaattin Keykubat'ın ordusuna katılıp, daha sonra "Arapkir Su-başlığı" na atanınca, "Dedelik" de kardeşi Şeyh Ahmet'e kaldı. Bunun içindir ki bu ocak "Şeyh Ahmet Dede Ocağı" olarak anılmaktadır ve bir Mürşit Ocağıdır.

Şeyh Hasan köyündeki mezarlıkta bulunan Gevher Ana'nın mezarındaki kitabede: "h.740, m.1340 yılı Ramazan ayı" diye yazmaktadır ki, bu tarih de doğru değildir. Takriben 1196 yılında evlenen Gevher Hatun'un, evlendiği zaman 20 yaşlarında olduğunu varsayarsak; 1340 yılında öldüğünde 166 yaşında oluyor ki bu imkânsızdır.

Yine Şeyh Ahmet'in oğlu olarak bilinen bir mezarın baş tarafında: "h.817, m.1414 yılı Muharrem ayının yirmiikinci günü" diye yazmaktadır.

Baba 1163, anne 1340, oğul 1414 yılında vefat ediyor. Yani baba öldüğünde oğlu yeni doğmuş olsa bile tam 250 yaşında vefat ediyor ki, bunun da yanlışlığı ortadadır. Şeyh Hasan ve Şeyh Ahmet evlatları, halen Malatya, Tunceli, Erzincan, Sivas ve Isparta-Senirkent'te oturmaktalar. Bu ocağa bağlı talipler, Malatya, Tunceli, Bingöl, Muş, Erzurum, Erzincan, Sivas, Maraş, Kayseri/Sarız, Eskişehir/Seyyitgazi köylerinde oturmaktadırlar.

Bu soydan gelen Teslim Abdal, bir deyişinde şöyle der:

Kendinin olanı görür, gözetir;
Fırat kenarında Şeyh Ahmet Dede.
Koç, koyun kurbanlar, boyun uzatır;
Fırat kenarında Şeyh Ahmet Dede.

Kardeşi Şeyh Hasan ismiyle söylensin,
Bahriyle ummanları boylasın,
Yüzün gören ol Kabe'yi neylesin
Fırat kenarında Şeyh Ahmet Dede.

Şeyh Hasan ve ağabeyi Şeyh Ahmet Dede'yi, "İz Bırakan Erenler ve Alevi Ocakları" adlı kitabımda geniş olarak anlatıyorum. Bu Ocak, Bayat boyu oymaklarına Pirlük(Dedelik) yapmaktadır. Tunceli'ye giden bu ocağın bir kolu, halen Tunceli'de yaşayan Şeyh Hasanlar aşiretinin bir bölümüne Dedelik yapmaktalar.

Şeyh Hasanların tamamı Şeyh Ahmet Ocağı'na bağlı değiller. Önemli bir bölümü Derviş Cemal Ocağı'na bağlılar.

Şeyh Hasanların cemlerinde Rehberlik yapan bir kola Dervişler (Rayberler) denmektedir. Dervişler, Tunceli/Ovacık/Aşağı Ağdat köyüne yerleşmişler. Hangi tarihlerde buraya yerleştikleri tam olarak bilinmiyor. İşte bu Dervişler kolundan gelen Gülabi Dede, takriben 1820'lerde Erzincan'a göç etmiş. Onun soyundan gelen Mustafa Karasu, halen Erzincan'da Pir Sultan Derneği başkanlığını yapmaktadır.

Mustafa Karasu'nun yakın soyu şöyledir:

Seyyit Derviş
Seyyit Gülabi
Seyyit 2.Derviş
Seyyit Mustafa
Seyyit Mehmet Ali
2.Mustafa Karasu
Ali Fuat Karasu

2-Moğol Kökenli Aşiret Şeyh Hasanlar

Tunceli yöresinde anlatılan bir söylenceye göre bir Seyyit, Horasan'dan Malatya yöresine göç etmiş. O yörede yapılan eşkıyalıktan bıkan Seyyit Hasan (Şeyh Hasan) Tunceli'ye göç ederek gelip Nazımiye'nin Kalman köyüne yerleşmiş. Şeyh Hasan'ın Kal Mamsar adında bir hizmetçisi varmış. Şeyh Hasan, kızı "Kınca Sür"ü (sürekli kırmızı elbiseler giydiğinden dolayı kendisine "kırmızı elbiseli kız" anlamına gelen "Kınca Sür" denirmiş) Kal Mamsar ile evlendirmiş.

Şeyh Hasan ve damadı hayvancılık yapıyorlarmış. Şeyh Hasan, çoğalan sürülerine yeni meralar bulmak için Ovacık'ın Lertik bölgesine taşınmış. Çoğalan soyuna "Şeyh Hasanlılar", damadının soyuna da "Seydanlar" denmiş.

Bazen söylencelerle tarihi gerçekler örtüşmüyor. Nazımiye'nin Kalman (Günlüce) köyü, Osmanlı tahrir kayıtlarına göre 1518 yılında hala kurulmamış. Bu köy 16. yüzyıldan sonra kurulmuş.

Araştırmalarımız sonucunda iki grup Şeyh Hasanlı olduğuna öğreniyoruz. Bunlardan biri Ehli Beyt'ten gelen Dedeler'dir. Bu Şeyh Hasanlar'ı yukarıda anlattık. Diğer Şeyh Hasanlılar aslen Moğol kökenlidirler. Bu soydan gelenlere "Çobaniler" deniyor.

Moğol imparatoru Olcaytu Han, 1305 yılında Sarıca oğlu İrencu Noyan'ı Anadolu Askeri Komutanlığı'na atadı. İrencu Noyan, Anadolu'da şiddetli bir baskı

uygulayınca, birçok bölgede isyanlar çıktı. Karamanoğulları yeniden isyan ederek Konya'yı işgal ettiler. İrencu Noyan onlarla kanlı savaşlara girdi ancak Konya'yı geri alamadı.

Bunun üzerine Olcaytu Han, Moğol egemenliğini yeniden pekiştirmek için taktik değiştirerek İrencu Noyan'ı geri çekip, Moğolların Sulduz boylarının beyi Emir Çoban'ı 1314 yılında Anadolu'ya gönderdi. Malatya'yı da Emir Çoban'ın boyu olan Çobanilere "Yurtluk" olarak verdi.

Emir Çoban, Cemalettin Hızır'ı oraya vekil bırakarak, ordusu ile gelip Afyon-Bolvadin yöresine karargâh kurdu. Türkmen beylerine elçiler gönderip, karargâhına çağırdı:

Burgulu'dan Hamit oğlu Dünder Bey,
Afyon'dan Sahip Ata torunları,
Beyşehir'den Eşref oğulları,
Kütahya'dan Germiyan beyleri,
Kastamonu'dan Candaroğlu Süleyman Paşa,

gelip bağlılıklarını bildirdiler. Konya'yı elinde bulunduran Karaman oğulları bu davete uymadılar. Moğol komutanı Emir Çoban, ordusu ile gelip Konya önlerine karargâh kurdu. Karamanoğulları'na elçi gönderdi. Karamanoğulları güçlü Moğol ordusu ile savaşmayı göze alamadılar. Bir gece gizlice Karaman tarafına doğru geri çekildiler (1315).

Bu sıralarda Mısır Memluk sultanı, büyük bir ordu ile Halep emiri Seyfettin Tengiz'i Anadolu'ya gönderdi. Memluk komutanı Seyfettin Tengiz, Besni, Kâhta ve Gerger bölgelerini ele geçirdikten sonra 1315 baharında Malatya önlerine geldi. Emir Çoban'ın temsilcisi Ce-malettin Hızır, savaşmadan Memluklar'a teslim olduğu için Memluklar, can almadılar ancak kenti talan ederek geri döndüler. Dönerken Kilikya Ermenilerinin ödedikleri yıllık vergileri (haraçları) 1.000. 000 dirheme çıkardılar (Aksaray, 2000, 210).

Moğolların Sulduz (Çobaniler) boyu, Eski Malatya ile Baskil arasındaki bölgeye yerleştirildiler. Buralarda çoğunlukla Oğuzların Bayat Boyu obaları oturuyorlardı. Şey Ahmet ve Şeyh Hasan Dedelerin çocukları ve torunları onlara inanç önderliği (Dedelik) yapıyorlardı.

Moğollar, 1300'lerin başlarından itibaren başta Olcaytu Han olmak üzere Alevi İslam'ı seçmişlerdi. Çobaniler de Malatya bölgesine yerleşince, burada Şeyh Hasan ve Şeyh Ahmet Dede Ocağı'na bağlanıp onların Talipleri oldular.

Moğol hanı Olcaytu ölünce, yerine Ebu Sait Bahadır Han (1316-1335) Moğol tahtına oturdu. Bahadır Han, Emir Çoban'ı, Ulus Bey (başbakan) yaptı. Emir Çoban oğlu Timurtaş'ı Anadolu genel valiliğine atadı (1317-1327). Timurtaş'ın emrinde 9 Moğol, 9 Türkmen tümeni vardı.

Moğol hanı Ebu Sait Bahadır Han, şehvet düşkünü, kadın düşkünü bir imparatordu.

Moğol Ulusbeyi (Başbakanı) Emir Çoban'ın kızı Bağdat Hatun, dillere destan bir güzelliğe sahipti. Emir Çoban, kızı Bağdat Hatun'u, Bahadır Han'ın kardeşi Prens Hasan ile evlendirdi. Bahadır Han, bu güzel kadına göz koydu. Zorla kocasından boşandırıp kendisi almak isteyince, Çoban bey buna mani oldu.

Sulduz beyi Emir Çoban ve Geskert Emiri Şerafettin, Moğol hanı Ebu Sait Bahadır Han'a karşı birlikte davrandılar.

Bahadır Han, Kazvin Emiri Toğan komutasında Gilan üzerine büyük bir ordu gönderdi. Komutan Toğan, Emir Çoban'ı Lehican'da yenilgiye uğratıp tutsak aldı. Bahadır Han, onu ve oğlu Dımişk'ı 1327 yılında Tebriz'de astı.

Şeyhbenderzade Ahmet Hilmi ise olayı şöyle anlatıyor:

“Emir Çoban, Anadolu'nun en güzel kadını olarak tanınan Bağdat Hatun'u hükümdarın kardeşi olan Şeyh Hasan ile evlendirdi. Bu evlilik, felaketlerin başlangıcı oldu.

Ebu Sait Bahadır Han, Bağdat Hatun'a aşık oldu. Moğol geleneğine göre kocasından boşatıp almak istiyordu. Çoban Bey, bunun Müslümanlığa aykırı olduğunu belirterek red etti. Çoban Bey, bu aşkın zamanla geçeceğini umarak damadını ve kızını Karabağ'a gönderdi. Bahadır Han'ın Bağdat Hatun'a olan aşkı zamanla daha da arttı.

Bu arada vezir Sayın ise yanlış raporlarla Han'ı Emir Çoban'a karşı kışkırtıyordu. Bunu haber alan Emir Çoban, Horasan'da çıkan bir isyanı bastırmak bahanesi ile vezir Sayın'ı da yanına alarak götürdü. Oğlu vezir Dımişk'da tüm yetkileri üstüne aldı. Bahadır Han'a sadece “Sultanlık” yetkisi kaldı. Bundan dolayı Han yakınlarına şikâyette bulundu. Han'ın yakınları bunu fırsat bilerek Dımişk'ı ölen eski Han Olcaytu'nun dul eşi ile ilişkide bulunmakla suçladılar. Sultan Baha'dır onun öldürülmesine karar verdi. Fakat kimse bu cüretkâr kararı uygulamak istemiyordu. Bir gün saraya on kadar asinin kellesi getirildi. Bu asilerin Dımişk'ın adamları olduğu yalanı yayılınca, Dımişk korkuya kapılarak birkaç adamı ile saraydan ayrıldı. Ebu Sait Han'ın adamları takip ederek onu öldürdüler. Bu olay üzerine Ebu Sait Han, Çoban Bey ve adamlarını temizlenmesi için her tarafa haber gönderdi. Çoban Bey bu karışıklığın kışkırtıcısı vezir Sayın'ı öldürdü. Simnan'a gitti. Rüknettin Alaattin adındaki

Mazenderan (Eski Sasani Prensi) Ebu Sait Bahadır Han'a elçi gönderip; Oğlunun katillerinin bulunup cezalandırılması koşulu ile barış yapmak istedi. Ancak talebi red edildi. Han'a karşı isyan bayrağı açınca, çevresindeki birçok adamı ve askerleri onu terk ettiler.

Emir Çoban, "Kert" lakaplı Gıyasettin'e sığındı. Gıyasettin, bir süre sonra bu gözden düşmüş Emir'in himaye edilmesinin tehlikesini anlayıp, kellesini vurup, Bahadır Han'a götürme kararı aldı.

Çoban Bey, başının vurulacağını anlayınca; Sultanın kız kardeşi Satı Hatun'dan olan oğlunun saraya gönderilmesini, kendi cenazesinin de Medine'ye gömülmesini vasiyet etti.

Ancak bu sırada Prens Hasan, eşi Bağdat Hatun'u boşamış, Bağdat Hatun'da Ebu Sait Han'la evlenip gözdesi olmuştu.

Gıyasettin, Emir Çoban ve oğlunun başlarını Bahadır Han'a götürdü. Büyük ödül alacağını umuyordu. Ancak geri dönüşüne izin verildi. Emir Çoban'ın ve oğlunun cenazeleri, bir hac kervanı ile Mekke'ye, oradan da Medine'ye nakledildi. Bu işler için 40 bin altın harlandı (Şeyhbenderzade, 2006, 2: 173-174).

Bunun üzerine Moğollar'ın Anadolu genel valisi Emir Çoban'ın oğlu Timurtaş, Anadolu'da isyan ederek bağımsızlık ilan etti. Pir İlyas'ın torunu Aşık Paşa'yı da veziri yaptı. Anadolu'da Hıristiyan köylülere verilen ayrıcalıklara son vererek, onlara ağır vergiler yükledi. Hatta Hıristiyanların, başlarına sarı başlık takmalarını zorunlu hale getirdi. Bir süre sonra isyan bastırıldı, Timurtaş ve veziri Aşık Paşa Mısır'a kaçtı. Aşık Paşa yolda ölünce oğlu ve yakınları onu getirip Kırşehir'e gömdüler (1333).

Çobaniler'den bir kısım Moğol, Timurtaş'ın oğlu Şeyh Hasan'ın yanında Tunceli'nin Pülümür ile Ovacık arasındaki dağlık bölge olan Lertik bölgesine sığındılar.

Şeyhbenderzade ise olayı başka türlü vermektedir:

"Şeyh Hasan, saray çevresinin ne denli tehlikeli olduğunu anlayıp, Anadolu Genel Valiliği'ne atanmak istedi ve bu isteği kabul edildi." (Şeyhbenderzade, 2006, 2: 174).

Hüseyin Hüsamettin;

"Timurtaş, Anadolu'da bağımsızlığını ilan edince, oğlu Küçük Şeyh Hasan'ı Anadolu Umum Valisi yaptı" demektedir (Hüseyin Hüsamettin, 2008).

Şeyhbenderzade, Ebu Sait Bahadır Han'ın sonunu şöyle anlatıyor:

“Kıpçak’ta hükümdar olan Özbek Han, Ebu Sait’in ülkesine saldırınca, onun üzerine yürüyen Ebu Sait Han, Şirvan’da hastalanıp, 1335 yılında hamamda öldü. Cenazesi Sultaniye’ye getirilerek, atalarının yanına gömüldü.

Bazıları kendisini Bağdat Hatun’un zehirlediğini söylerlerse de bu iftiradır.

Tarihçi Abdullah, “Vasıf” ismiyle bir tarih yazıp ona itaf etmiştir.

“Tarih’i Vasıf” adlı bu eser, son yüzyıldaki İlhanlı tarihini anlatmaktadır.

Ebu Sait Han, çocuk bırakmadan ölünce, Moğol prensleri emirlerin elinde oyuncak olup, taht kavgalarına girdiler.”(Şeyhbenderzade, 2006, 2: 174).

Şeyhbenderzade, Ebu Sait Bahadır sonrası şöyle anlatmaktadır:

“Bahadır Han’ın yerine geçen Arpa Han, Tulu Han’ın torunlarındandı. Çoban ailesinin sayesinde Han oldu. Fakat, Bağdat’ta bir aşirete dayanan Baydu soyundan Musa, Arpa Han’a saldırıp, onu öldürdü (1336).

Musa’yı Han ilan ettiklerinde, “Büzürk” (Büyük) ismiyle anılan Celayır Şeyh Hasan, diğer Moğol prensi Mehmet Han’ı tahta çıkardı ve büyük bir ordu ile İran’a yürüdü. Tebriz yakınında yenik düşen Musa, güneye kaçtı.

Horasan valisi Emir Ali, Çoçi soyundan Toğay Timur’u Han ilan etti. Musa’da onlara katıldı. Mehmet Han’ın üzerine yürüdüler. Musa öldürüldü. Emir Ali ve Toğan Timur Horasan’a kaçtılar.

Çobanlılar’dan Timurtaş’ın oğlu Küçük Şeyh Hasan bir ordu toplayıp Mehmet Han’ın üzerine yürüdü. Nahçıvan yakınında galip gelerek, Mehmet Han’ı öldürdü. Celayır Şeyh Hasan, Sultaniye’ye kaçtı. Küçük Hasan, Tebriz’in korunmasını Satı Hatun’a bırakarak düşmanlarının üzerine gitti. Hepsini dağıttı. Küçük Hasan Tebriz’e dönünce Satı Hatun’u Hülagü soyundan gelen Süleyman ile evlendirdi. Onu Han ilan etti. Moğol Hanlarını elinde oynatan en kudretli Emir oldu.

Yakup Şah adında biriyle ilişki içine giren eşi tarafından öldürüldü. Yerine kardeşi Eşref geçti. Eşref, Neşirvan’ı Han ilan etti. Sonra onu öldürüp, kendi Hanlığını ilan etti.

Moğol şehzadeleri Cani Bek’i çağırdılar. Hoy yakınlarında yapılan savaşta Eşref Bey öldürüldü (1355). Kendisi ile kardeşi Hasan’ın soyundan gelenler, “Şeyh Hasanlar” sülalesini teşkil ettiler.”(Şeyhbenderzade, 2006, 2: 177).

Şeyhbenderzade’nin aksine Zeki Velide Togan, Bağdat Hatun’un 1335 yılında Ebu Sait Bahadır Han’ı zehirleyerek öldürdüğünü ve bunun üzerine kol ve bacaklarından dört yöne giden atlara bağlatılıp, atlar kamçılanarak parçatıldığını yazar (Togan, 1981).

Dilşat Sultan da Ebu Sait Bahadır Han'ın eşi idi. O da ileride Küçük Şeyh Hasan'la evlendi.

Ebu Sait Bahadır Han, 1335 yılında ölünce Moğollar arasında taht kavgaları başladı. Merkezdeki Beyler İlhanlı tahtına Cengiz Han'ın torunlarından Arpa'yı oturtular. Onun soyu şöyle idi:

Cengiz Han
Tulu
Arık Buka
Melik Temür
Saban
Arpa

Prof. Faruk Sümer:

“İkinci büyük Moğol kuvveti de Diyarbakır ve Musul'da bulunuyordu. Buradaki kuvvetlerin önemli bir kesimini Uyrat Boyu oluşturuyordu.

Bahadır Han'ın ölümünden sonra başa Arpa adında bir Han getirilmişti. Diyarbakır valisi Uyrat Ali Paşa, Arpa Han'ı tanımadı. Onun üzerine yürüyerek öldürüp, yerine Musa adlı bir han getirdi. Bu sıralarda Anadolu Genel Valisi olan Celayır Büyük Şeyh Hasan, ordusu ile başkente yürüyüp, iktidarı Ali Paşa'nın elinden aldı(1337).

Celayır Şeyh Hasan da karşısında yaman bir rakip buldu. Olcaytu ve Bahadır Hanlara Beylerbeyliği yapmış Çoban Bey'in torunu ve Anadolu Genel Valisi Timurtaş'ın oğlu Küçük Şeyh Hasan, Anadolu'da bulunuyordu. İki büyük Moğol aile karşı karşıya geldiler. Mücadeleyi Küçük Şeyh Hasan kazandı(1339).

Küçük Şeyh Hasan'ın ordusunda kalabalık sayıda Anadolu Türkmenleri vardı. Küçük Şeyh Hasan'ın yerine geçen kardeşi Eşref Bey'in gözde Emiri Beyceğiz, Anadolu'daki Salar Türkmenlerinden Hacı Mehdi Bey'in oğlu idi.”(Sümer, 1999, 166-167).

Celayir tümeni komutanı Büyük Şeyh Hasan'ın Musa Han'ın yerine tahta oturduğu Muhammet Han, Hülagü'nün torunlarındandı. Onun soyu şöyle idi:

Hülagü
Mengü Temür
Ambarcı
El Temür
Yol Kutluğ
Muhammet Han

Bu kez de Timutaş'ın oğlu Küçük Şeyh Hasan, Sulduzlar'dan, Türkmenler'den ve Dersim (Tunceli) bölgesindeki Zazalar'dan oluşan bir ordu ile Celayır Büyük Şeyh Hasan'ın üzerine yürüyerek, onu yendi ve onun hanı Muhammet'i öldürdü. Onun yerine Ebu Sait Han'ın kız kardeşi Satı Bek Hatun'un eşi olan Hülagü Han'ın torunlarından Süleyman'ı "Han" ilan etti (1338). Onun soyu şöyle idi:

Hülagü
Yaşmut
Sükey
Yusuf
Süleyman Han

Küçük Şeyh Hasan, Ulus Beğ (Başbakan) olup, Eretna Bey'i de Anadolu Genel Valisi yaptı.

Küçük Şeyh Hasan 1343 yılında ölünce, Ulus Bey unvanıyla kardeşi Melik Eşref, Süleyman Han'ın yerine Çoçi ulusundan Neşirvan'ı "Han" ilan etti. Onu Anadolu Genel Valisi Eretna Bey ve Celayır beyleri kabul etmediler. Anadolu Genel Valisi Eretna Bey, bu tarihten sonra bağımsızlığını ilan etti.

1355 Yılında Altınordu hanı Cani Bek Han, Celayırlarla anlaşarak Melik Eşref'i ve Çobaniler diye anılan Sulduzlar'ı ortadan kaldırdı. Sulduzlar'dan kalanlar, Dersim'deki dağlık bölgelere kaçtılar. Bu bölgede "Şeyh Hasanlar" olarak anıla geldiler. Celayırlar, Cani Bek'i "Han" kabul edip yönetimine girdiler.

Celayırlar 1358 yılında İlhanlı başkenti Tebriz'i ele geçirip, 1393 yılına dek Azerbaycan ve Irak'ta hüküm sürdüler. 1393 Yılında Timur, Azerbaycan ve Irak'ı aldı.

Tunceli'ye yerleşen Şeyh Hasanlı aşiretler, uzun süre Melkişan Beyliği'ne bağlı kaldılar. Bunların bir kolu olan Kevanlı aşiretlerden önemli bir kitle, 1502 yılında Çemişkezek Melkişan beyi Pir Rüstem ile birlikte Azerbaycan'a gidip Şah İsmail'in Muhafız Alayında yer aldılar. Şah Abbas zamanında Horasan bölgesine yerleştirildiler.

Birkaç yüzyıl sonra Şeyh Hasan aşiretleri çoğalıp büyüyünce, eski köyleri kendilerine yetmez oldu. Zor kullanarak Çemişkezek sancağına bağlı bazı Gayrimüslim köylerini ele geçirmeye başladılar. Osmanlı yönetimi, 1705 yılında Çemişkezek Sancak Beyliği'ne bir ferman göndererek, Şeyh Hasan aşiretlerinin eski yerlerine geri çekilmelerini veya Rakka'ya sürülmelerini emretmektedir (Halacoğlu, 2006, 49, 50, 135, 136).

Fermanın gereği ne denli yerine getirilmiş, tam olarak bilinmiyor. Ancak 1733 yılında Çarsancak beylerinin şikâyeti üzerine Osmanlı padişahı 1. Mahmut, Diyarbakır Beylerbeyi'ne yeni bir ferman göndermiş. Ferman özetle şöyledir.

“Diyarbakır Beylerbeyine Hükümdür:

Dersimli ve Şeyh Hasanlı Rafizi eşkıyalar (ki, bunlar Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in halifeliğini kabul etmezler. Hz. Ayşe ile sahabeye küfür ederler. Bunlar, İran şahının mezhebinden olup, kadınları dahi zikre alan sapık inançlılardır. Müslüman kadınları yakalayıp İranlılara verirler.) birçok köye saldırıp can aldıkları gibi, bazı köyleri de işgal etmişler.

Sözü edilen bu aşiret liderlerinin katlinin vacip olduğuna dair bilginlerin bilgini, erdemlilerin erdemlisi Şeyhülislam Hayır Ahmet tarafından fetva verilmiştir.

Can ve mal güvenliği için, o yöredeki Sancak beyleri ve güvenlik güçleri fermanımız üzerine görevli kılınır.

Daha önce yaptıkları edepsizliğin cezasını çekmediklerinden, Çarsancak nahiyesi ve Şavak (Şakak) bölgelerinde yeniden soygunculuk yapmaya başlamışlar.

Adı geçen aşiret mensubu 600 atlı eşkıya, güpegündüz adı geçen bölgeleri basıp, talanlar yapmışlar. 11.700 adet koyun ve keçi; 659 adet sığır; 330 adet katır; 250 adet at; 130 adet merkep v.s. mal yağma etmişler. Ayrıca Mazgirt'teki Hıran köylerini basıp beş kişiyi öldürmüş, altı kişiyi yaralamışlar ve neleri varsa alıp götürmüşler.

Bu eşkıyalar yüzünden halkın perişan olduğunu Çemişkezek kadısı Seyyit Ahmet, Sağman kadısı Hacı Ömer, Mazgirt Naibi Seyyit Hüseyin, Pertek Naibi Seyyit Ahmet Zade ayrı ayrı katıma arz etmişler.

Eşkıyaların yakalanıp tepelenmeleri tanrının buyruğu olduğu gibi, sonu olmayan hüküm-darlığının da gereğidir. Bunların cezalandırılmasını son derece arzu etmekteyim.

Bu harekete sizinle birlikte katılmak üzere Palu, Eğin hâkimleri ile Kığı ve Kuzucan beylerini de görevli kılıyorum. Ayrıca Çarsancak voyvodası Osman'ı Kâhtalı

Sağiroğlu'nu, Kuruçay'lı Şeyhsuvaroğlu'nu da görevlendiriyorum.

Adı geçen beylerle birlikte baskın zamanını kararlaştırıp, gizlice iki cepheden saldırınsın. Aşağılık bir kavim oldukları apaçık ortada olan bu insanların şeriat kullarına göre idam edilmeleri gerektiği verilen fetva ile aşıktır.

Ortalığı biri birine katan, hırsızlık yapan, insan öldüren, insanlığa zararlı oldukları meydanda olan bu eşkıyanın kökünü kurutmak gereklidir. İslam dinî ve şeriat gereğidir.

Eylül 1733 Osmanlı Padişahı 1.Mahmut”(BOA-Cevdet-Dâhiliye, No: 16543).

12 Yıl sonra Osmanlı yönetimi Çarsacak Voyvodasına(Voyvoda; 16.Y.y da Osmanlı yönetimi, vergileri toplamak için sancakları ihale ile silahlı adamları olan zorbalara vermiştir. Bu zorbalara “voyvoda” denmektedir.)yeni bir ferman gönderir. Ferman özetle şöyledir:

“Çarsacak Voyvodası Karaçorlu Mustafazadeye Hükümdür:

Şeyh Hsanlı ve Dersimli diye tanınmış Ekrad eşkiyası; yolları kesip Müslüman hacıları ve madencileri soyup, insanları katletmişlerdir. Ayrıca Pah köprüsünden Çarsacak sınırına dek olan bölgelerde yöre halkı üzerinde baskı kurmaktadırlar.

Senki Çarsacak voyvodasısın. Bundan önceki işleri düzene sokup, beğenilen hizmetlerde bulunmuşsun. Keban madeni senin sayende devlete gelir getiren bir yer olmuştur. Bölgeyi korumak için devlet vergilerinden 2,5 kuruş yevmiye ile Palu ilçesi tarafından adam temin 100 nefer donatmışsın. Pah köprüsünden Çarsacak sınırına dek olan yolları ve geçitleri korumuşsun. Dersimli ve Şeyh Hasanlı eşkiyaları yakalayıp cezaya çarptırmışsın.

Sırası gelmişken derim ki; adı geçen bu eşkiyaların kötülüklerini ortadan kaldırmak için ikircimli davranma. İşi gücü soygunculuk olan bu eşkiyalar, insanların mallarını yağma etmişler. Bu nedenle Kemaliye halkı evlerini ve köylerini terk edip, kasabalara yerleşmiş ve İstanbul’ a sürekli mektup göndermekteeler.

Bu durum beni çok kızdırmıştır.

Sen ki Çarsacak voyvodasısın. Gaflet uykusundan uyanıp, fermanımı alır almaz, Palu ilçesinden adam toplayıp Pah köprüsünden Çarsacak sınırına dek olan bölgeyi denetim altına al. Bufermanımın bir suretini Palu hakimine, bir suretini Sivas valisi Zaralızade’ye bildir. Temmuz 1745, Osmanlı Padişahı 1.Mahmut.”(Cevdet Zaptiye- No:2047).

Öyle anlaşılıyor ki, Osmanlı yönetimi Çarsacak voyvodasının paralı askerleri ile Dersimli ve Şeyh Hasanlı aşiretleri dize getirememiş. Bunun üzerine bölgedeki beylere yeni bir ferman göndermiş. Ferman, özetle şöyledir:

“Bölgedeki İlgili Beylere Hükümdür:

Daha önce birçok kez ferman gönderildiği halde Şeyh Hasanlı ve Dersimli aşiretleri, yöredeki halka ve Keban madeninde çalışan işçilere yine zarar ve ziyan vermeye devam etmektedirler. Çarsacak ilçesinin 13 köyünü baştanbaşa talan etmişler. Adı geçen bu köyler viran olup, baykuş ve kargalar ötmektedir.

Şimdi buyuruyorum ki; Palu hâkimi, Kemah voyvodası, Erzincan Ayanı Beşirzade İbrahim Ağa, Kığı beyi Hüseyin fermanımı alır almaz, çalınan malların alınıp Keban Maden eminine ve Çarsancak voyvodasına iade edilmesini sağlasınlar. Bu mümkün olmazsa Diyarbakır valiliğinden iane alınarak zarar gören halka dağıtılsın.

Ocak 1751-Matba-i Amire Nazırı Nemci Abdullah”(Hazarfen-Şener,2005)

30 Yıl sonra bu içerikte yeni bir ferman gönderilir:

“Erzurum Beylerbeyine ve Kuruçay Kadısına Hükümdür:

Kuzucan (Pülümür), Kuruçay (İliç), Kığı'nın Gayri Müslimleri, toplu dilekçeler vererek Ovacık bölgesinde bulunan Şeyh Hasanlı ve Kevanlı aşiretlerinin köylerini basarak işgal ettiklerini; mal ve cana zarar verdiklerini yazmaktalar.

Erzurum Beylerbeyi Mustafa Paşa'ya buyurdum ki;

Sen ki yüksek rütbeli bir vezirsin, gönderdiğim ferman sana ulaşır ulaşmaz derhal harekete geçip, eşkıyanın üzerine asker gönderesin. Ele geçirdikleri bölgelerden geri gönderesin. Direnenlerden ele geçirdiklerini esasın. Saklandıkları yerleri yakıp yıkasın.

Lertik ve Ovacık'ta oturan Şeyh Hasanlı ve Kevanlı aşiret mensuplarının; Kuruçay, Kığı ve Kuzucan ilçeleri köylerine girip mal ve cana zarar-zıyan vermemelerini sağlayasın. Halka yardım edip evlerini yaptırınsın.

Adı geçen eşkıya liderlerini mahkeme huzurunda biri birlerine kefil ederek, ellerinden 25.000 kuruşluk senet alsın. Bu taahhütlerinde durmazlarsa, 25.000 kuruşluk senetlerin tahsil edileceğini Kuzucan kadısı yüzlerine okuyup bildirsın. Sözlerinde durmadıkları taktirde, senetlerin tahsili ile yetinmeyip, haklarından gelesin.

Ocak 1782 Osmanlı Padişahı 1.Abdulhamit”(BOA-Cevdet Zaptiye No:1094).

Osmanlı yönetiminin bu önlemleri de başarılı olmayınca, beş yıl sonra bölgeye yeni bir fermanla asker gönderip, yakaladığı 25 Dersimli aşiret üye ve liderlerini asmış.

“Keban, Çemişkezek, Çarsancak, Kemaliye, Kemah, Kuruçay, Erzican, Tercan ve Gümüşhane Sancak Beylerine Hükümdür:

Şeyh Hasanlı aşiretleri defalarca uyarılmalarına rağmen, hırsızlık, soygunculuk ve kötülük yapmayı meslek edinmiş, çevredeki halkın malına, canına kast etmiş; Keban'daki madencilere saldırıp mallarını gasp etmişler. Daha önce bu aşiret elebaşlarından aşağıda adları yazılı olanlar ele geçirilip, Çemişkezek'te başları vurulmuş,

buna rağmen ıslah olmayıp Çemişkezek ve Çarsancak ilçelerinde oturan halkın can ve malını almaya devam ediyorlar. Emir buyurdum ki; Şeyh Hasanlı eşkiyasının üzerine gidesiniz, hakkından gelesiniz.

Şeyh Hasanlı adıyla anılan eşkiyalardan başları vurulanlar şunlardır:

- 1-Topuz oğlu Alişir,
- 2-Şat oğlu Ali,
- 3-Laçın oğlu Genco,
- 4-Ergen'li Mahmut oğlu Sarı,
- 5-Topuz oğlu Mahmut,
- 6-Laçın oğlu Ali,
- 7-Hanço'nun oğlu Ahmet,
- 8-Durso'nun oğlu Gülabi,
- 9-Arelli Maksut oğlu Ali,
- 10-Maksut'un emmisi Mahmut,
- 11-Zeki oğlu Veli,
- 12-Veli'nin kardeşi oğlu Salih,
- 13-Öksüz oğlu Ali,
- 14-Zivan'lı Süleyman,
- 15-Hamza oğlu Bertal,
- 16-Genco oğlu İsmail,
- 17-Kara Memo oğlu İbrahim,
- 18-Edil'li Mustafa,
- 19-Laçınli Bozo,
- 20-Lican oğlu Yirik,
- 21-Liçek oğlu Meşkir,
- 22-Mahmut oğlu Mustafa,
- 23-Kupik'li Ali oğlu İbrahim,
- 24-Garaz oğlu Bali,
- 25-Yusuf Mirza'nın oğlu Bertal,

Bundan başka 32 eşkiyanın daha başı vuruldu. Buna rağmen uslanmayan bu eşkiyaların hakkından gelinsin.

Mayıs 1787-Omsalı Padişahı 1.Abdulhamit" (39-BOA Cevdet Zaptiye-No:576; Saltık, 2009, 98-99).

Şeyh Hasanlı aşiretler, Osmanlı'nın baskılarına rağmen 1750'lerden itibaren Hozat, Ovacık ve Çemişkezek'in Ermeni köylerini parça parça ele geçirdiler. Ermeniler'in bir kısmı kent ve kasabalara kaçarken, bir kısmı da Şeyh Hasanlı ve Kevanlı aşiretlerin Marabaları (Yarıcıları) oldular.

Aşağıda vereceğim 1518 Yılı Osmanlı Tahrir kayıtlarına göre Çemişkezek (Dersim) Sancağı'nın Gayrimüslim nüfusu ile 1905 yılında yapılan Dersim Sancağı nüfus sayım sonuçları incelendiğinde bu gerçek daha iyi anlaşılacaktır.

Şeyh Hasan aşiretleri, iki ana kola ayrılırlar:

A-Şeyh Hasanlılar,

B-Seydanlar.

A)Şeyh Hasanlılar

1-Abasan Aşireti

Abasan Aşireti, Şeyh Hasan Aşiretlerinin bir alt koludur. 1937 yılında Elazığ'da asılan Seyyit Rıza'nın aşiretidir.

Tunceli, Gümüşhane, Bingöl, Erzincan, Erzurum ve Sivas'ta yaşarlar.

1-Abasan Aşireti'nin Tunceli'deki Köyleri

- 1-Abbasuşağı-Boğalı-Pülümür
- 2-Ağdat -Baldan -Merkez
- 3-Akdağ -Akdağ -Kelkit
- 4-Askisor (Kar.) -Okurlar -Merkez
- 5-Bağlıca -Zineker- İliç
- 6-Başbudak-Haçköy-Tercan
- 7-Beşgöze-Beşgöze-Tecan
- 8-Birman-Eskigedik-Ovacık
- 9-Bornek (Karışık)-Düzpelit-Merkez
- 10-Burvent-Burvent-Ovacık
- 11-Çağlayan-Çağlayan-Erzincan Merkez
- 12-Dağbek (Kahr.)-Dağbek-Pülümür
- 13-Danzik (Karışık)-Dereboyu-Pülümür
- 14-Ergen-Geçimli-Hozat
- 15-Gürkaynak-Balımpertek-Aşkale
- 16-Hacerik (Karışık)-Güderiç-Merkez
- 17-Hacekrek-Ağaçpınar-Ovacık
- 18-Haçeli-Dikenli-Merkez
- 19-Halvori-Karşılar-Merkez
- 20-İksor (Kar.)-Gözen-Merkez

- 21-Kırmel-Aşağıtornoba-Ovacık
- 22-Kırmik-Buzlupınar-Hozat
- 23-Koçbaba-Gabonduruk-Aşkale
- 2-Kömür-Kelkit
- 25-Tilek-Yoğunçam-Ovacık
- 26-Venk (Karışık)-Karşılar Mez.-Merkez
- 27-Zımek-Çığırlı-Hozat
- 28-Karatuş-Karatuş-Erzincan merkez
- 29-Akımlı-Akımlı-Kığı
- 30-Eskikavak-Eskikavak-Kığı
- 31-Ayanoğlu-Ayanoğlu-Kığı
- 32-Güzgülü-Güzgülü-Yayladere

2-Feratan Aşireti

Feratan Aşireti de Şeyh Hasan aşiretlerinin bir alt koludur. Kurucu Mecliste Atatürk'ün yanında yer alan Diyar Ağa'nın aşiretidir. Çemişkezek ve Hozat köylerinde otururlar.

Feratan Aşireti'nin Oturduğu Köyler

- 1-Ekirek (Karışık)-Gözlüçayır-Çemişkezek
- 2-Hadışar-Kalecik Mez.-Hozat
- 3-İnciğa-Altınçevre-Hozat
- 4-Kalecik (Kar.)-Kalecik-Hozat
- 5-Karataş-Kalecik Mez.-Hozat
- 6-Kilise-Yenidoğdu Mez.-Hozat
- 7-Norşin-Çağlarca Mez.-Hozat
- 8-Peyik-Çağlarca-Hozat
- 9-Poti-Yenidoğdu Mez.-Hozat
- 10-Samik-Yenidoğdu Mez.-Hozat
- 11-Segedik (Kar.)-Kalecik Mez.-Hozat
- 12-Sorpiyan-Yenidoğdu-Hozat
- 13-Sümülke-Çağlarca Mez.-Hozat
- 14-Teştektek-Atadoğdu-Merkez
- 15-Urcek-Çağlarca Mez.-Hozat

3-Gülabian Aşireti

Abasanlar'ın bir koludur. Kemah ve Sivas'ta yaşarlar.

4-İksoran Aşireti

Şeyh Hasan aşiretinin bir alt koludur. Erzincan köylerinde yaşarlar.

5-Karabalian Aşireti

Karabalian aşireti de Şeyh Hasan aşiretlerinin bir alt koludur. Hozat ve Pertek köylerinde yaşarlar. 1.Mecliste yer alıp, Şeyh Sait İsyanı'nda haksız yere asılan Binbaşı Hasan Hayri Gangotan'ın aşiretidir.

Karabalian Aşireti'nin Oturduğu Köyler

- 1-Ağzonik-Yeşilyurt-Hozat
- 2-Ağveşi-Taner Mezrası-Hozat
- 3-Avşeker-Akdemir-Pertek
- 4-Bezavut-Esenevler Mez.-Hozat
- 5-Eynik-Elmalı-Çemişkezek
- 6-Hopağaç-Çağlarca Mez.-Hozat
- 7-İn-İnköy-Hozat
- 8-Karsel-Esenevler-Hozat
- 9-Segedik (Kar.)-Kalecik Mez.-Hozat
- 10-Taçkirek-Kavuktepe Mez.-Hozat
- 11-Tavuk-Kardelen-Hozat
- 12-Tarnoti-Yoğunçam-Hozat

6-Kırğan Aşireti

Kırğan Aşireti'de Şeyh Hasanlar'ın bir alt koludur. Hozat, Ovacık ve Merkez ilçe köylerinde otururlar.

Kırğan Aşireti'nin Oturduğu Köyler

- 1-Askisor (Kar.)-Okurlar-Merkez
- 2-Bornek (Kar.)-Düzpelit-Merkez
- 3-Deşt-Geyiksuyu-Merkez
- 4-Garipuşağı-Garipuşağı-Ovacık
- 5-Gevrek-Çemberlitaş-Ovacık
- 6-Haresenk (Kar.)-Biçmekaya-Pertek
- 7-Kırğan-Canbulak-Ovacık
- 8-Mamlis (Kar.)-Doludibek-Ovacık
- 9-Müşkürek-Eğriyamaç-Merkez
- 10-Pozvenk (Kar.)-Yenisöğüt-Ovacık
- 11-Sin-Sinköy-Merkez
- 12-Şakak-Altinyüzük-Merkez

7-Laçınan Aşireti

Şeyh Hasan aşiretlerindendirler. Ancak Sivas ve Maraş tarafına göç edenler, Koçkiri Aşiretine tabi olmuşlar, onların bir alt oymağı gibi gösterilmektedirler.

Laçınan Aşireti'nin Oturduğu Köyler

- 1-Bırdo-Çalıbaşı-Ovacık
- 2-Kakber-Buzlutepe-Ovacık
- 3-Kızılkilise-Bilekli Mez.-Hozat
- 4-Kori-Koru-Hozat
- 5-Miksor-Bilekli-Hozat
- 6-Ortenik-Yoncalı-Ovacık
- 7-Rabat-Rabat-Hozat
- 8-Samoşi (Kar.)-Boytaş-Hozat
- 9-Velolar-Yazıören-Ovacık
- 10-Alçılıbudak/Kömürsu-Alçılıbudak/Kömürsu-Göksun
- 11-Sırapınar-Sırapınar-Göksun
- 12-Yoğunluk-Yoğunluk-Göksun

B) Seydanlar

Şeyh Hasan aşiretlerinin bir kolu da “**Seydanlar**”dır. Sözlü anlatımlara göre Seydanlar, Şeyh Hasan'ın kardeşinin soyundan gelmektedirler. Kendi içlerinde 6 kola ayrılırlar. Bular:

1-Kalan Aşiretleri

A)Balıkan(Bal Uşağı)

- 1-Burnak-Burnak-Ovacık
  - 2-Hağaçor (Kar.)-Yenikonak-Ovacık
- Ayrıca Erzincan ve Sivas'ta yaşarlar.

B)Bozukan (Keçel Uşağı)

- 1-Bozukan-Eğripınar-Ovacık
  - 2-Bozik Uşağı (Karışık)-Çöğürtlük-Ovacık
  - 3-Danzik (Karışık)-Dereboyu-Pülümür
- Ve Erzincan köylerinde otururlar.

C)Kalan

- 1-Buduge-Canbulak-Ovacık
- 2-Çat-Çatköy-Ovacık
- 3-Hağaçor(Karışık)-Yenikonak-Ovacık
- 4-Kızılçayır-Kızılçayır-Ovacık
- 5-Mansuruşağı-Mansuruşağı-Ovacık
- 6-Şahverdi(Karışık)-Şahverdi-Ovacık
- 7-Zeruk-Yakatarla-Ovacık

D)Kerikan: Erzincan köylerinde otururlar.

E)Kulikan: Erzincan köylerinde otururlar.

F)Seyit Kemal

- 1-Ferolar-Ferolar-Ovacık
- 2-Kalanbüyük(Karışık)-Yalmanlar-Ovacık
- 3-Maraş (Karışık)-Eğimli-Ovacık

2-Kevan Aşiretleri**A)Arslanan**

- 1-Aznut-Arzumak-Yaylagünü-Ovacık
  - 2-Birko (Karışık)-Yürekli-Ovacık
  - 3-Çakperi-Güneykonak-Ovacık
  - 4-Kedek-Koyungölü-Ovacık
  - 5-Kerdiz-Öveçler-Ovacık
  - 6-Kentkayacı-Kentkayacı-Ovacık
  - 7-Konaklar-Konaklar-Ovacık
  - 8-Kozluca-Kozluca-Ovacık
  - 9-Köseler-Köseler-Ovacık
  - 10-Maraş (Karışık-Eğimli-Ovacık
  - 11-Miştüşağı (Karışık)-Saritösun-Ovacık
  - 12-Yılanlı-Yılanlı-Ovacık
- Ve Kemah köylerinde otururlar.

B)Beytan

- 1-Birko (Karışık)-Yürekli-Ovacık
- 2-Dıztaş-Mollaaliler-Ovacık
- 3-Gözeler-Gözeler-Ovacık
- 4-Hopik-Havuzlu-Ovacık
- 5-Keviçler-Kavuktepe-Hozat
- 6-Kodi-Paşadüzü-Ovacık

- 7-Markenk-Akyayık-Ovacık
  - 8-Merkol-Solhasan Mez.-Ovacık
  - 9-Pardi-Karayonca-Ovacık
  - 10-Solhasan-Solhasan-Ovacık
- Ve Erzincan köylerinde otururlar.

C)İksoran: Gümüşhane ve Erzincan köylerinde otururlar.

D)Maksudan

- 1-Ada-Ada-Ovacık
  - 2-Büyükköy-Büyükköy-Ovacık
  - 3-Çakmaklı (Kar.)-Çakmaklı-Ovacık
  - 4-Çirpazin-Aslandoğmuş-Ovacık
  - 5-Hüllükuşağı-Ovacık
  - 6-Kızık-Kızık-Ovacık
  - 7-Telo-Tatuşağı-Ovacık
  - 8-Teto-Isıtma-Ovacık
  - 9-Zeranik (Kar.)-Yeşilyazı-Ovacık
  - 10-Ziyaret-Ziyaret-Ovacık
- ve Erzincan köylerinde otururlar.

E)Pezgeran

- 1-Çakmaklı (Kar.)-Çakmaklı-Ovacık
  - 2-Eskigedik-Yarıkkaya-Ovacık
  - 3-Hamzik-Yarıkkaya Mez.-Ovacık
  - 4-Hanuşağı-Hanuşağı-Ovacık
  - 5-Merho-Cevizlidere-Ovacık
  - 6-Pezgar-Söğütlü-Ovacık
  - 7-Topuzlu-Topuzlu-Ovacık
- Ayrıca Erzincan ve Sivas köylerinde yaşarlar.

3-Kocan Aşiretleri

A)Kocan

- 1-Ahtük-Toratlı-Çemişkezek
- 2-Amutka-Yenibaş-Hozat
- 3-Bırastık-Tekeli Mez.-Çemişkezek
- 4-Dekke-TekeliÇemişkezek
- 5-Karaağaç-Karaağaç-Hozat

- 6-Kozulca-Kozluca-Hozat
- 7-Kuzum-Payamdüzü Mez.-Çemişkezek
- 8-Nenikuşağı-Aşlıca-Ovacık
- 9-Tağar-Ormanyolu-Hozat

B)Resikan

- 1-Akirek(Karışık)-Gözlüçayır-Çemişkezek
- 2-Bradi (Kar.)-Arpaderen
Çemişkezek
- 3-Hazari-Anıl-Çemişkezek
- 4-Uskeğ-Paşacık-Çemişkezek-
Ayrıca Erzincan ve Divriği köylerinde otururlar.

C)Semikan

- 1-Bradi (Karışık)-Arpaderen-Çemişkezek
- 2-Bilges-Bilgeç-Ovacık
- 3-Çakmaklı (Kar.)-Çakmaklı-Ovacık
- 4-Derik-Kuşluca-Ovacık
- 5-Gaziuşağı-Otlubahçe-Ovacık
- 6-Kalikuşağı-Eğrikavak-Ovacık
- 7-Karataş-Karataş-Ovacık
- 8-Kavga-Kurukaymak Mz.-Hozat
- 9-Mekikuşağı-Tepsil-Ovacık
- 10-Tanzi-Kurukaymak-Hozat
- 11-Zoğar-Kurukaymak Mz.-Hozat

4-Aşuran Aşireti:

- 1-Kalanbüyük-Yalmanlar-Ovacık ve Erzincan köylerinde otururlar.

5-Birman Aşireti: Erzincan köylerinde otururlar.

6-Butikan Aşireti: Şeyh Hasanlar'ın "Seydan" kolundan gelirler. Erzincan, Bingöl, Muş, Erzurum, Tunceli köylerinde otururlar.

Butikanlar'ın Oturdıkları Köyleri

- 1-Pirinçi (Karışık)-Pirinçi-Tunceli/Pertek
- 2-Horhor-Gökçeli-Bingöl/Adaklı
- 3-Çerme(Kar.)-İlçe merkezi-Bingöl/Yedisu
- 4-Döşengi-İlçe Merkezi-Bingöl/Yedisu

- 5-Kılıçderesi-İlçe Mah-Bingöl/Yedisu
- 6-Dinarbey-Dinarbey-Bingöl/Yedisu
- 7-Elmalı-Elmalı-Bingöl/Yedisu
- 8-Muşağa-Kaşıklı-Bingöl/Yedisu
- 9-Angik-Yağmurpınar-Bingöl/Yedisu
- 10-Mozlar-Yeşilgöl-Bingöl/Yedisu
- 11-Sofian-Doğanca-Muş/Varto

Yavuz Selim, Çaldıran Seferi'ne çıktığında, Erzincan'a vardığı sırada, Bayındırlı (Akkoyunlu) Korkmaz Bey'in oğlu Ferahat Bey de 200 atlısı ile birlikte Yavuz Selim'e katıldı. Ferahat Bey, o sıralarda Bayburt'un Pulur köyünde oturuyordu.

Yavuz Selim, bu sefer sırasında, Kiğı, Bayburt ve Şebinkarahisar'ı Erzincan'a bağladı. Erzincan valiliğine de Bıyıklı Mehmet Bey'i getirdi. Kürt ulemasından Şafi İdris-i Bitlis-i'yi de onun yardımcısı yaptı.

Çaldıran'a gelir gelmez yorgun askerlerini dinlendirmeden savaşa tutuştu. Çünkü; tüm önlemlerine rağmen "ordunun içinde gizlenmiş Alevilerin olabileceği ve zaman kazanırlarsa Şah İsmail'in saflarına geçebilecekleri" endişesini taşıyordu. Savaşı, Türkmenlerin kılıç ve oklarına karşın, Yeniçerinin top ve tüfekleriyle kazandı.

Çaldıran zaferinden sonra Yavuz Selim, ordusu ile Azerbaycan'a girdi. 1514-1515 Kışını Karabağ'da geçirdi. Baharda Kağızman, Bayburt, Kelkit vadisini izleyerek Amasya'ya döndü.

Erzincan eski valisi Ali Kemali, "Erzincan Tarihi" adlı eserinde aktardıklarına göre:

"Yavuz Selim Karabağ'da iken, Bıyıklı Mehmet Bey ile İdris-i Bitlis-i, o yıl Kurban Bayramı'nda çevredeki Kızılbaş kent ve kasabalarına saldırarak, onların kellerinden minareler yaptılar." (Kemali, 1992, 76).

Yavuz Selim, 1515 yazında, Bıyıklı Mehmet Bey'e bir emirname göndererek, derhal Kemah kalesini kuşatma hazırlıklarına başlamasını emretti. Kendisi de ordusunu kısa bir süre dinlendirip, Kemah'a hareket etti. Kemah kalesi kuşatıldı.

Yine Ali Kemali'ye göre:

"Kızılbaşlar, bu büyük ordu karşısında, kurtulma umudunu kestiler. İkinci üzeri kale zapt edildi. Beyler ve subaylar kılıçtan geçirildi. Kadın ve çocuklar tutuk alındılar. Yavuz Selim, Kemah'ı Şah İsmail'e vermeye neden olan, beni Selçuk hanedanlarından Hacı Rüstem Bey'i tutsaklar arasından ayırarak, hemen astırmıştır." (Kemali, 1992, 77).

Şeref Han'a göre Pir Rüstem'in asılmasına ve soyundan 40 kişinin katledilmesine neden olan Uzun Hasan'ın torunlarından Ferahşat'ın Yavuz Selim'e yaptığı asılsız ihbardır:

“Şah İsmail Çaldıran'da yenilip kaçınca, Yavuz Sultan, Tebriz'i istila etmek üzere İran'a yürüdü. Pir Rüstem'de “Merend” yakınlarında “Yam” denilen yerde Yavuz Selim'e katıldı. Yavuz Selim onu görür görmez, torunu ile birlikte orada astırdı. Çünkü evvelce Bayındırlı Ferahşat, Selim Han'a bir ihbarda bulunmuştu.

Ferahşat :

“Hacı Rüstem Bey, 1473 yılında Kemah Kalesi'ni büyük atanıza teslim etmemekte ciddi olarak direndi. Oysa Şah İsmail'in adamlarına savaşız teslim etti” demişti.

Bu ihbar, ceberrut ve intikamcı Yavuz Selim Han'ın üzerinde kötü bir etki bıraktı. Rüstem Bey'i görür görmez derhal asılmasını emretti.”(Ş.Han, 2009, S.190).

Pir Rüstem Saltuk, 1472 yılından 1502 yılına dek Çemişkezek Melkişan Beyliği'ni yaptı. Safevi Devleti kurulunca Şah İsmail, Doğu Anadolu beylerine Seyyit Nur Ali'yi elçi olarak gönderip, kendisine bağlanmalarını istemişti. Pir Rüstem Saltuk da Safeviler'e bağlandı. Beyliği de oğlu Pir Hüseyin'e bırakıp bir süre Şah İsmail'in yanında bulundu.

Araştırmacı yazar Faik Bulut, Antropolog Martin Van Bruinessen'den şunları aktarmaktadır:

“Horasan'da birkaç yüz bin Kürt yaşamaktadır. Bazıları hala göçebe, çoğu yerleşiktirler. Buradaki aşiretler, üç ayrı gruptan oluşmaktadırlar. Bunlar; Şadlu, Zafiranlı ve Keyvanlu'durlar. Kullandıkları dil “Kırmancı” dir. Fakat bazı aşiretler Türkçe konuşmaktadırlar. Bu Kürtler, “Çemişkezek” diye adlandırılan geniş aşiretten gelmedirler. Çemişkezekliler buraya 1600'de Şah Abbas tarafından Özbek ve Türkmen saldırılarına karşı sınır bekçiliği için getirildiler” (Bulut, 1998).

Araştırmacı bir konuda yanılıyor. “Çemişkezekli” diye bir aşiret yoktur. Safevi Devleti Şah İsmail tarafından kurulunca, Anadolu'da birçok Alevi Türkmen boyu gibi, Çemişkezek merkezli Melkişan beyi Pir Rüstem Saltuk da Şah İsmail'e katıldı. Hatta beraberinde götürdüğü “Çemişkezekli” diye anılan Zaza aşiretleri ve Çepniler'den oluşan, Şah İsmail'in Muhafız Alayı'nı kurdu.

Şeref Han:

“Muhafız Alayı 1.000 kişiden oluşuyordu ve çoğunu Melkişanlılar oluşturuyorlardı. Pir Rüstem daha sonra Irak tarafında bir bölgenin beyliğine atandı. O dönemlerde Şah İsmail aldığı bölgelere Türkmen beylerini atıyordu.” (Ş. Han, 2009).

Pir Rüstem, Melkişanlılar’ın temel dayanağı olan Alevi Zaza (kırmıncı) aşiretlerinden:

- 1-Şavaklar(ki, halen Çemişkezek’in Komer, Sinsor, Devdrej ve Doğan köyleri ile Pertek’in Celedor, Kurmeş, Titenik, Barav, Demrek gibi köylerinde yaşarlar.),
- 2-Karaçorlar(Pertek ve Mazgirt ilçelerinde yaşarlar),
- 3-Kevanlar(Hozat, Ovacık, Kemah ilçelerinde yaşarlar),
- 4-Şadılılar(ağırlıklı olarak Bingöl-Kiğı ve Tunceli Mazgirt ilçelerinde yaşarlar)
- 5-Dersim’li Çepniler’le Şah İsmail’e katıldı.

Pir Rüstem, ileri yaşından dolayı 1510 yılında ülkesi Çemişkezek’e dönerken, Muhafız Alayı komutanlığını da akrabalarından Pir Hasan Bey’e bırakmıştı. Muafız alayını oluşturan Çemişkezekliler’in aileleri de önceleri Safeviler’in başkenti olan Erdebil çevresine yerleşmişlerdi. 1514 Çaldıran yenilgisinden sonra, İran içlerine kayarak, bugünkü Tahran’ın güneydoğusundaki Hare-Varamin bölgesine yerleştiler.

“Çemişkezekliler” diye adlandırılan Alevi aşiretler ve Çepniler, Pir Rüstem’in akrabası Pir Ali Han’ın komutasında Şah Abbas’ın 1598 yılındaki Afganistan seferine katıldılar. Bu seferde onların çok savaşkan olduğunu gören Safevi imparatoru Şah Abbas;

İyi yönetildikleri takdirde bu Çemişkezekliler’le Horasan’ı Özbekler’den geri alınacağına kani olunca, Melkişanlılar’dan Pir Budak Bey’i kuzey Horasan’daki Kuşan kenti Emirliği’ne atadı.

Pir Budak Bey, Saltuklu Seyyitlerdendi. Çepniler, daha Buhara’da iken Saltuklu Seyyitleri, Pir (Dede) bilmiş ve onlara bağlanmışlardı. Çepniler’in Muhammet Buhari’nin oğlu Ebul Kasım Saltuk komutasında 1071 yılında Anadolu’ya girmiş ve Gümüşhane-Bayburt-Kelkit yöresine yerleşmişlerdi.

Pir Budak Bey, bölgedeki Çepniler’i toparlayarak Özbekler’e karşı çetin savaşlar verdi. Onları Horasan’dan sürdü.

Bunun üzerine Şah Abbas, kalıcı çözüm için Tahran’ın güneyindeki Hare-Varamin bölgesinde yerleşik olan ve “Çemişkezekliler” diye adlandırılan; Çepni, Şavak, Karaçorlu, Kevanlı, Şadili ve Titenikliler’den oluşan 45.000 aileyi Horasan bölgesine kaydırıldı. Çemişkezekliler’in bir bölümü Kuşan kenti civarına yerleştiler.

Melkişanlı Pir Ali Han, bölge valiliğine atandı. Bölgenin merkezi şimdiki Aşkabat kenti olan “Darun” idi. Safeviler Pir Ali Han’a “İlhan” unvanı verdiler. Bu unvan, imparatorundan sonra gelen unvandı.

Şah Abbas, bir taraftan bu önemli gücü Özbeklere karşı kullanırken, bir taraftan da bunlardan korktuğu için önlemler almaya çalışıyordu. Şah Abbas, Melkişanlı Pir Ali Han’ın ölümünden sonra, Gürcistan doğumlu Yusuf Sultan Bey’i bölgeye vali olarak atadı. Çemişkezekliler onun valiliğine itaat etmediler.

Yusuf Sultan Bey, Mazgirt tarafından giden Şadiler’den bir bey kızı ile evlendi. Şadiler ile Çemişkezekliler arasında bir süre çekişmeler oldu ancak kendi aralarında anlaştilar.

Anlaşmaya göre Şadi aşireti, Dojnurad kent merkezi ve çevresine egemen oldu. Ali Han’ın diğer aşiretleri Şirman, Kuşan ve Tabuşkan çevresine egemen oldular. Çemişkezekler’in doğu sınırında bulunan Kevanlar da Çemişkezekler’e bağlandılar(Saltık, 2011, 201-205).

1872 Erzincan Salnamesi’ne göre Kuzucan (Pülümür), Ovacık ve Mazgirt Erzincan’a bağlıdır ve bu üç ilçenin nüfusları şöyledir:

Tablo:1 1872 Kuzucan(Pülümür), Ovacık, Mazgirt İlçelerinin Nüfusu

İlçeler	Müslüman	Gayrimüslim	Toplam
Mazgirt	10.420	1.115	11.535
Ovacık	5.991	416	6.407
Pülümür	5.853	741	6.594
TOPLAM	22.264	2.272	24.536

1903 Yılında Dersim Mutasarrıfı Arif Bey’in raporunda Dersim nüfusu şöyle veriliyor:

Tablo:2 1903 Yılında Dersim Nüfusu

İlçeler	Müslüman	Gayrimüslim	Toplam
Çemişkezek	14.368	4.700	19.068
Hozat	13.336	742	14.078
Mazgirt	15.475	1.800	17.275
Nazimiye	4.577	25	4.602
TOPLAM	47.756	7.267	55.023

Mutasarrıf Arif Bey'in listesine 1872 yılı Erzincan Salnamesi'ndeki Pülümür ve Ovacık ilçesi nüfusunu da ilave edersek; 1900'lerin başlarında Dersim'deki Müslüman nüfus 71.757; G. Müslim nüfus 15.529 kişi oluyor.

Tablo:3 1905 Yılı Sayımına Göre Dersim(Tunceli) Nüfusu

İlçeler	Müslüman	Gayrimüslim	Toplam
Dersim/Hozat	13.336	742	14.078
Çemişkezek	14.368	4.700	19.068
Çarsacak/Peri	12.157	7.105	19.262
Mazgirt	15.475	1.800	17.275
Nazımiye	4.577	25	4.602
Ovacık	5.991	416	6.407
Pülümür	5.853	741	6.594
G.TOPLAM	71.757	15.529	87.286

(Sakin, S.201-216-217).

1518 yılı tahrir kayıtları ile 1905 yılı nüfus sayım sonuçlarını karşılaştırdığımızda Müslüman nüfus yaklaşık % 400 artarken Gayrimüslim nüfus yaklaşık % 50 oranında azalmıştır. Bunun temel nedeni yukarıda anlattığımız süreç içinde Dersimli ve Şeyh Hasanlı aşiretlerin ötelemesi sonucu Gayrimüslim nüfus Dersim'den büyük illere göç etmiştir. Yani 1915 yılından önce Dersim'de Ermeni nüfus son derece azalmıştı.

Tablo:4 Tahrir Kayıtlarına Göre Çemişkezek Sancağı Köy Sayısı

Yıllar	Müslüman	Gayrimüslim	Karışık	Toplam
1518	210	188	4	402
1523	173	161	3	337
1541	201	157	11	369

Tablo:5 Tahrir Kayıtlarına Göre Çemişkezek Sancağı'nda Müslim ve G.Müslim Nüfus

Yıllar	Müslüman	Gayrimüslim	Toplam
1518	19.006	21.557	40.563
1523	16.881	23.977	40.858
1541	30.590	36.833	67.423

Nüfus: Hane x 6 + Mücerret olarak hesaplanmıştır.

Tablo:6 1518-1905 Dersim'de Müslim-Gayrimüslim Nüfus

Yıllar	Müslüman	Gayrimüslim	Toplam
1518	19.006	21.558	40.564
1905	77.731	14.610	92.341

(Saltık, 2009, 66-67-303-304.)

Kaynakça

- AKSARAYI (2000). Müsa-Meretü'l Ahbar, Çeviri: Mürsel Öztürk, TTK Yayını.
- AYDIN, M. (2008). Hüseyin Hüsamettin, Amasya Belediyesi yayını.
- BAYRAM, M. (1991). Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtının Kuruluşu.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Zaptiye, No:2047.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Zaptiye, No:576.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet -Dahiliye, No:16543.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Zaptiye, No:1094.
- BULUT, F. (2009). Horasan Kimin Yurdu?, Berfin Yayınları.
- HALLACOĞLU, Y. (2006). 18.Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, TTK Yayını.
- HAZARFEN A. ve ŞENER, C. (2005). Osmanlı Belgelerinde Dersim Tarihi.
- KEMALİ, A. (1992). Erzincan Tarihi, Kaynak Yay.
- ONARLI, İ. (2001). Sultan Onar Ocakları ve Aşiretleri, Yol Dergisi sayı:21.

- SAKİN, O. (2010). Osmanlı'da Etnik Yapı, Ekim Yayınları.
- SALTİK, V. (2009). Tunceli'de Aşiret, Oymak ve Ocaklar, Kuloğlu Yay.
- SALTİK, V. (2011). İz Bırakan Erenler ve Alevi Ocaklar, 2.Baskı, Kuloğlu Yay.
- SÜMER, F. (1999). Oğuzlar. Selçuk Yayınları.
- ŞEHBENDERZADE, A. H. (2006). İslam Tarihi, Çeviri; Ziya Nur Aksun, Ötüken Yayını.
- ŞEREFHAN (2009). Şerefname, Çeviri: Celal Kabadayı, Yaba Yay.
- TOGAN, Z.V. (1981). Umumi Türk Tarihine Giriş, Enderun Kitapevi.